

Sotácke uspávanky

Bohatá je piesňová kultúra sotáckeho ľudu. Zrodila sa v nízkych, k zemi prikrčených chalupách. Dodnes tvorí najvzácnejší prejav a poklad v kultúrnom inventári sotáckeho ľudu. Z množstva rôznych piesní všimol som si na prvom mieste uspávanky, ktoré som pozbieral popri nárečovom výskume v snahe zachrániť aj tento folklórny materiál prv, než by sa malo naň úplne zabudnúť. Zapísal som ich tak, ako mi ich spievala moja mamička Anna Franková v Udavskom, ďalej Anna Ducková, Mária Brudňáková (tiež v Udavskom) a M. Dzurová v Jabloni. Všetkým týmto, ako aj riaditeľovi Národnej školy v Udavskom s. J. Valigovi za notové spracovanie, srdečne ďakujem.

Sotácke uspávanky sú prejavom lásky, radosti a šťastia, ale aj bóľu a smútku sotáckych matiek. Zobrazujú život taký aký je. Nevyhýbajú sa ani drsnejším, no pravdivým a reálnym životným momentom. Vyvreli zo srdca robotou umorenej matky a vyjadrujú len jej city a vzťah k dieťaťu. V čase letných prác sotácka matka nemá veľa času, aby sa príliš venovala svojmu dieťaťu. Volá ju práca. Berie do ruky „hrabe“, na rameno poľnú kolísku a na chrbát dieťa a ponáhľa sa do poľa. V tóni krikov alebo stromov rozloží kolísku, uloží do nej dieťa a uspáva ho tichou melódiou uspávanky v lone krásnej a tichej prírody. Všetky melódie sú ťahavé a smutné. Že je ozaj tak, o tom svedčia aj tieto tri, ktoré tu uvádzam:

Ej, ľuľu mi ľuľu,
dze já ce prituľu.
Prituľu já tebe
pod bočog gu sebe.

Ej, hajušu, hajušu
kolyšu já tebe
a jek ty mi usňaš
zoxabiú já tebe.

Zoxabiú já tebe
na miloho boha
a já samá pójdu
do šyroho poľa.

1. *Pomaly*

Ej, ľu-ľu mi ľu-ľu. dze ja ce pri-tu-ľu. - -

Pri-tu-ľu ja te-be pod bo-čog gu se-be

2. *Pomaly*

3. *Pomaly*

A večer z poľa ponáhľala sa domov. Lenže aj tu ju čaká ešte práca. A len po vykonaní tejto môže sa venovať svojmu dieťaťu. Unavená prisedáva ku kolíske a tichučko nad ňou zanôti uspávanku, aby po usnutí dieťaťa aj ona si odpočinula.

Kolyš se kolysko
kolo žemi ňisko
bo u tebe leži
mój maly chlapčisko.

Kolyš ša mi kolyš
kolysočko samá,
bo já už ňebudu,
bo já zunovala.

Bo já zunovala,
ručki me zboľeli,
z veľikej roboty
barz mi očezeli.

Ej, hajušu, hajušu,
kolysac ce mušu.
Keby m ňemušala,
bym ňekolysala.

Obklopená každennou prácou doma i na poli, ba častým nepokojom v rodine — zúfa. Zmocňujú sa jej hrozné myšlienky. Želá si radšej dieťa nemať, než ho mať a znášať preň v rodine toľko útrap. Lebo panovačná a mocichtivá „švekra“, tá má ozaj málo porozumenia pre svoju nevestu. Čujme slová uspávanky:

Kolisočko moja
zos čistoho duba,
jeka ty u obíscu
ňikommu ňeľuba.

Žíce moja, žíce,
ňetr'ábalo mi ce.
Jeg mi dobre bulo,
pokľu ce ňebulo.

Haju že mi, haju,
jeg me pre ce laju.
Maju me pre ce lac,
voľelam ce ňimac.

Matka žiali. Trápi sa a sužuje. Pole a robota stali sa neoddeliteľnou časťou jej duše. Ba niekedy sa zdá, že žije iba týmto dvom veciam. A dieťa? Ozaj, ťažko je to až napísať. V čase veľkých prác na poli málo sa mu dostáva pozornosti. Len v noci ako cez deň bdie nad svojím pokladom. Jej údelom je: „U vo dňe robotočka a u noci kolisočka.“

Ej, haju, haju, haju,
ňezadavaj žaľu.

Žaľu veľikoho
do serdečka moho.

Ej, haju, haju, haju,
synu mój maľučki,
to sí mi zviazalo
mojo bíly ručki.

Ej, synu mój, synu,
to já s tobu hynu.
Jeg u dňe tag u noci,
ňigdaľ ňespočinu.

U vo dňe z robotočku
u noci s kolisočku,
ňigdaľ já synu mój
ňimam spočinočku.

Práca stala sa pre matku životným obsahom. Aj keď kolíše a uspáva dieťa, neodtrháva od nej svoje myšlienky. Žiada si, aby dieťaťko zaspalo aspoň na hodinu, aby mohla nerušene pracovať. A po práci jej želanie je: Len keby dieťa spalo. Spánkom „rozviaže“ jej ruky aspoň na chvíľočku.

Kolysočko moja
z bíloho javora,
kolyšu u tebe,
bíloho sokola.

Koliš se mi, koliš,
kolisočko voľná,
moja robotočka
pre tebe ňevoľná.

Aňi je ňevoľná,
aňi je ňehodná,
pre tebe sinu mój,
robiš mi ňehodná.

Ušni že mi, ušni,
xoľem na hošinu,
buže se mi višec,
že spíš calu dňinu.

Kebyš synu znalo,
keľo mám roboty,
ta by sí mi spalo,
xoľem do soboty.

Žiuko moja mala,
keby ši mi spala,
ozdaľ by sí moja
ručki rozviazala.

Do kolísky vlieva sotácka matka svoj smútok, znásobený neprítomnosťou muža, ktorý odišiel ďaleko od domova, aby prácou svojich rúk v cudzine, zabezpečil lepší život svojej rodine. A veru, za tým cieľom

odchádzalo do „zeme vábnej“, veľa našich otcov, lebo skúpe lazy nevedeli uživiť početné čeliadky. Lež dlhá neprítomnosť manželova vyvolávala v matke obavy o jeho vernosť.

Kolisočko nová
z bíloho javora,
xto tebe utočil,
sám pošol do Sambora.

Po Sambore xoži,
štiri koňe voži,
a p'äť milienku,
za bílu ručeňku.

V minulosti sotácke rodiny hemžili sa väčším počtom detí. Žiaľ, dnes tomu nie je tak.

Preto k mnohým starostiam matky, pristúpila i starosť o výživu detí. Lež hmotný nedostatok v rodine spôsoboval aj častú smrť. A takto predčasne odchádzali zo sveta matkine nádejné púčky.

Žeci mojo drobni,
jak sce me opšed'li.
Já ňidž ňepošala,
so bušice jed'li.

A já vam pošala
jedan kablík maku,
ňebujce se žeci
vel'ikoho hladu.

I napriek mnohým životným strádaniám nachádza v kolíske sotácka matka radosť a potešenie. Dieťa rastie. Dostáva sa stále viac a viac do centra matkiných záujmov. Viac ako dosiaľ sústreďuje naň svoju pozornosť. Spoznáva správnosť životného cieľa, ktorý vidí vo výchove detí. Ale s rastom dieťaťa rastú aj jej obavy o jeho život. Strachuje sa, aby tento púčok neuvädol a neprikryla ho čierna zem.

Ej, ľulej že mi, ľulej,
čárny očka stuľej.
Čárny jak taročki,
gamby jak šnuročki.

Ej, haju, haju, haju,
pójžime do haju.
Pójžim zbirac kvítki,
pre maľučke žítki.

Ľulej že mi, ľulej,
ľem se ňevikuľej,
z malej kolisočki,
do čárnej žemički.

Lež smrť niekedy vytrhne z rodinného kruhu aj matku. A jej odchodom ztráca rodina veľa. Ved' odišla robotná a o všetko sa starajúca matka. Deti osiroteli. Starosť o ne preberá nemilosrdná macocha, ktorá s nimi kruto zaobchádza. Preto sotácka uspávanka žiali nad sirôtkou a z jej obsahu čítame: radšej nežiť ako takto žiť.

Čárna zem, čárna zem,
hňovam se na tebe,
žalaž mi mamočku,
vež i mňe gu sebe.

Já ju ňeužala,
ľem já ju zakryla,
soby ši ša u ňej,
vecej ňečešyla.

Želaním matky je, aby dieťa šťastlivo rástlo, pomáhala jej v práci a aby raz bolo hojnou odmenou za jej námahu.

Ej, haju, haju, haju,
synu mój maľučki,
jek ty mi vyrošneš,
podaž mi vodički.

Ej, ľulej mi, ľulej,
mój šivy sokoľe,
či skoro požeňeš
voločki do pol'ä.

Požanu, požanu,
mamko moja stara,
keš me ňeprikryje,
žel'ana murava.

Kebyš synu znalo,
jek ce češko xovac,
znalo by ty, znalo,
mamku bečel'ovac.

Aľe synu ňeznaš,
jek ce češko xovac,
ta ty ňebužež znac,
mamku bečel'ovac.

Kiežby sa dožili všetky slovenské matky plného uznania od svojich detí, kiežby v starobe pocítili čo v najvyšej miere ich podporu. To by bol najkrajší dar dieťaťa matke za život, ktorý mu dala, za lásku a za výchovu. Pravda, musia si to aj ony zaslúžiť svedomitým plnením materinských povinností.